

УДК 37.014.12 (477) (045)

Синегубов О. В., к.ю.н., доцент, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін факультету
права та масових комунікацій ХНУВС

Зміст права неповнолітньої особи на освіту в Україні та його елементи

В даній статті досліджуються елементи змісту та особливості правової природи здійснення неповнолітньою особою права на освіту.

Ключові слова: особисті немайнові права, діти, право на освіту.

В данной статье исследуются элементы содержания и особенности правовой природы осуществления несовершеннолетним лицом права на образование.

Ключевые слова: личные неимущественные права, дети, право на образование.

Elements of the content and features of the legal nature of realizing the right for education by a minor are researched in this article.

Key words: personal nonproperty rights, children, the right for education.

Актуальність. Унікальність та неповторність кожної дитини є беззаперечною, проте повноцінний розвиток дитини неможливий без отримання освіти, яка постає фундаментом та гарантією прогресу людства в цілому та кожного індивіда зокрема. Адже завдяки освіті відбувається всебічний розвиток неповнолітньої особи як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Саме тому, одне із провідних місць у системі особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття неповнолітньої особи, відведено праву на освіту.

Аналіз останніх досліджень. Не дивлячись на те, що питання стосовно особистих немайнових прав дитини були предметом безлічі наукових досліджень, зокрема проблемами правового становища дитини в Україні та перспективами щодо їх подолання займалися Л.С. Волинець [1] та С.А. Саблук [2]. В той час як здійсненню окремих особистих немайнових прав дитини присвячені монографічні дослідження Л.А. Ольховик [3] та О.О. Пунди [4] тощо. Проте право на освіту як особисте немайнове право, що забезпечує соціальне буття людини, і особливо дитини, оскільки сприяє всебічній соціалізації неповнолітньої особи в суспільстві, або досліджувалось лише в окремих його аспектах, або взагалі залишалось поза увагою вчених.

Мета. Як наслідок, метою цієї публікації є дослідження елементів змісту та правової природи права неповнолітньої особи на освіту.

Виклад основного матеріалу. Поняття «освіта» є полісемантичним терміном, який характеризується своєю багатозначністю. Так, на думку Р.Г. Валеева, можна виокремити, принаймні, три значення поняття «освіта», а саме: під освітою розуміють сукупність нематеріальних благ (знань, умінь, переконань, цінностей, навичок, компетенцій тощо) — тобто зміст, результат, здобуток людства, окремого суспільства чи окремої особистості; освіта розуміється як процес здобуття та трансляції цих знань, цінностей тощо; освіта розуміється як спеціально створена система засобів, інституцій, призначених для зберігання, розвитку, передачі, надання, здобуття відповідних соціальних благ [5, с. 8]. Тобто, юридичне трактування терміну «освіта» здійснюється

в контексті розуміння як процесу та як результату.

Зокрема Закон України «Про освіту» [6], визначаючи освіту як основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави, тлумачить її як результат для суспільства. Тоді як у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» [7], освіта розуміється як результат для особистості, а саме: вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

І в значенні як процес освіта інтерпретується в Законі України «Про загальну середню освіту» [8], в ст. 3 якого закріплено, що загальна середня освіта – цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності. Загальна середня освіта є обов'язковою основною складовою безперервної освіти.

Враховуючи, що майже весь період дитинства (в середньому від 3-х до 17 років) неповнолітня особа проводить у процесі здобуття освіти, особливого значення для неї набуває дошкільна та середня загальна освіта, які виступають базовим етапом фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дитини.

Так, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» [9], дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні та представляє собою цілісний процес, спрямований на: забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду. В свою чергу загальна середня освіта виступає ядром освітянського процесу неповнолітньої особи, під час здійснення якого відбувається забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і засадах гуманізму.

Що стосується права на освіту, від реалізації якого залежить здійснення інших особистих немайнових прав: права на працю, права на результати своєї інтелектуальної і творчої діяльності тощо, то під ним, Конституційний суд України, розуміє – право людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства.

В свою чергу, право на освіту неповнолітньої особи можна визначити як передбачену законом вид та міру можливої поведінки (діяльності) дитини, яка спрямована на розвиток її власної індивідуальності та особистості шляхом здобуття, розвитку та закріплення знань, умінь, навичок, здібностей в ході власної цілеспрямованої діяльності дитини-учня.

Право на освіту є неодмінною складовою правового статусу будь-якої дитини та не передбачає обмежень щодо його реалізації. Зокрема ст. 53 Конституції України [10] передбачає, що кожен має право на освіту. Ст. 19 Закону України «Про охорону дитинства» [11] закріплює зазначене право за дитиною. Як наслідок, право дитини на освіту регламентовано і на міжнародному рівні, так в ст. 28 Конвенції ООН про права дитини [12], держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвиткові

різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безоплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

Отже, як випливає із вищенаведеного, об'єктом особистого немайнового права неповнолітньої особи на освіту є освіта, яка виступає тим нематеріальним благом, яке будь-яка дитина отримує на різних етапах свого розвитку. Водночас необхідно розмежовувати право на освіту як на сам процес її отримання та право на освіту як результат. Межею їх розрізнення постає саме розмежування освітнього процесу та освітнього результату.

Так, кожна третя середньо статистична неповнолітня особа, у віці від трьох до шести років, відвідує дитячий садок. По досягненні шести або семи років кожна дитина вступає до певної шкільної установи для отримання повної загальної середньої освіти, яка відповідно до ст. 53 Конституції України [10], є обов'язковою. Таким чином, дитина здійснює право на освіту як на процес — отримання знань, умінь та навичок. У той же час, право дитини на освіту носить зобов'язальний характер, який проявляється в тому, що бажання та воля дитини щодо здійснення даного права подавляються через встановлення імперативної норми — отримання освіти — це обов'язок! Така позиція законодавця з точки зору дорослої людини та суспільства є виправданою, оскільки освіта визначає майбутнє кожної людини, так як постає найважливішим чинником соціалізації її особистості. Але, з позиції дитини — її примушують до здійснення цього права, у зв'язку з чим право перестає бути правом, так як відсутній вибір. В такому контексті потрібно брати до уваги недостатнє усвідомлення дитиною своїх дій та вчинків, а також відсутність у малолітньої особи життєвих установок на майбутнє, через що відповідальність за неї, її вчинки та її розвиток несуть батьки або особи, що їх замінюють. І які, відповідно до ч.3 ст. 150 Сімейного кодексу України [13], зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Тобто, сприяти здійсненню дитиною її права на освіту, шляхом обрання форм навчання, освітньої установи, в якій буде навчатися дитина, захищати її права та інтереси, брати участь в управлінні освітньою установою тощо. Крім того, ст. 26 Загальної Декларації прав людини [14], надає батькам пріоритет у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Щодо здійснення права на освіту як освітнього результату, що є здобутком дитини протягом навчального процесу, то його здійснення відбувається неповнолітньою особою самостійно, так як діяльність учня чи вихованця має особистісний та невідчужуваний характер. Як наслідок, право та обов'язок учня не можливо делегувати іншій особі, в уніні не можливий інститут представництва, а має місце його особиста реалізація. Зрештою батьки сприяють вибору дошкільної та шкільної установи, керуючись певними рекомендаціями та відгуками, але сам процес навчання здійснює виключно дитина, а тому за те, який «багаж знань та навичок» вона отримує відповідає лише вона. Саме з такої позиції визначається успішність та відставання дітей.

Таким чином, на підставі викладеного вище, доречно виокремити наступні елементи змісту права дитини на освіту:

1. Право на власні дії — різновид та міра можливої власної поведінки неповнолітньої особи як правомочної сторони, якій кореспондує необхідність зобов'язаної сторони здійснювати активні дії в інтересах уповноваженої та/або не заважати її поведінці. Тобто, право на власні дії передбачає здійснення права на здобуття освіти (право на освіту як

процес), що передбачене Конституцією України. Навчанню та розвиткові дитини сприяють як сама дитина, так і особи, які приймають участь у її вихованні та навчанні, тим самим допомагаючи реалізувати надане дитині право (батьки або особи, що їх замінюють, вчителі, вихователі, навчальні заклади різних форм навчання, державні та інші органи тощо).

2. Право-вимога, право на чужі дії – можливість неповнолітньої особи як правомочної сторони вимагати різновид та міру належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта. Так, право на освіту здійснюється через дії інших осіб в особі уповноважених органів державної і місцевої влади. Які полягають у створенні рівних умов доступу до освіти, стандартизації змісту освіти, моніторингу якості освітньої діяльності тощо. В ст. 53 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про охорону дитинства» держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; надання державних стипендій та пільг учням і студентам цих закладів у порядку, встановленому законодавством України.

3. Право на захист – можливість неповнолітньої особи як правомочної сторони при здійсненні зобов'язаною стороною неналежної поведінки звертатися за захистом до правоохоронних і судових органів.

4. Право користування, можливість неповнолітньої особи як правомочної сторони користуватись соціальним благом, «яким є результат освіти, а саме здобуті теоретичні знання та практичні навички». Тобто, дитина має право на використання власного набутого освітнього рівня (право на освіту як результат).

Висновки. Таким чином, неповнолітня особа здійснює право на освіту як на процес – отримання знань, умінь та навичок, і як отримання освітнього результату, що є здобутком дитини протягом навчального процесу, оскільки його здійснення відбувається неповнолітньою особою самостійно, так як діяльність учня чи вихованця має особистісний та невідчужуваний характер. Як наслідок, набуті знання, уміння, якості, що сформувались у процесі навчання дитини постають адаптацією дитини до соціальних відносин, суспільного життя, культурних цінностей відповідного соціуму, передбачає особистісний розвиток на підготовку до життя в якості активних членів суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волинець Л. С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / Л. С. Волинець. – К.: Логос, 2000. – 74 с.
2. Саблук С. А. Правове становище дитини в Україні (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. А. Саблук. – К., 2009. – 19 с.
3. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України: монографія / Л. А. Ольховик. – Одеса: Видавць Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 173 с.
4. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: [Монографія] / О. О. Пунда. – Хмельницький – Київ, 2005. – 436 с.
5. Валєєв Р.Г. Освітнє право: навч. посібник / Р.Г. Валєєв. – Луганськ. – 2011. – 287 с.
6. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
7. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 1.
8. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 23. – С. 4.
9. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – С. 56.
10. Конституція України // Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Офіційний вісник

України. – 2010. – № 72. – С. 15.

11. Про охорону дитинства // Закон України від 26.04.2001 № 2402-III / Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – С. 4.

12. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. / Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990 р. – № 1. – С. 205;

13. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – С. 1.

14. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 89.

УДК 346 : [339.924+339.923 : 061.1ЕС]+002.6.01/.09+37

Мазур В. В., викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та психології НАВС

Європейська інтеграція в контексті господарсько-правового забезпечення розробки та функціонування науково-технічних програм в системі освіти

Стаття присвячена аналізу загальнодержавних програмних положень і їх впливу на подальший розвиток системи освіти. Проведений структурно-правовий аналіз державного програмного регулювання в галузі освіти та науки і його порівняння з зарубіжними аналогами.

Ключові слова: науково-технічні програми, система освіти, господарсько-правове забезпечення, інноваційна взаємодія, європейська інтеграція.

Статья посвящена анализу общегосударственных программных положений и их влиянию на дальнейшее развитие системы образования. Проведенный структурно-правовой анализ государственного программного регулирования в отрасли науки и образования и его сравнение с зарубежными аналогами.

Ключевые слова: научно-технические программы, система образования, хозяйственно-правовое обеспечение, инновационное взаимодействие, европейская интеграция.

The article is devoted to analysis government's program provisions and their influence on further education system development. Conducted the structure and legal analysis of government's program regulation in branch of science and education and their compare with foreign analogues.

Key words: scientific and technical programs, education system, economic and legal support, innovation interaction, European integration.

В умовах значного прискорення темпів науково-технічного прогресу та його перетворення на основний фактор інтенсивного економічного зростання глобального значення для світового господарства загалом і національної економіки зокрема набуває ефективність використання досягнень науки і техніки в системі освіти.

Так, в умовах глобалізації світової економіки обов'язковою умовою її розвитку стає науково-технічна та інноваційна взаємодія держав, поглиблення міжнародної спеціалізації та кооперації у сфері наукових досліджень та розробок.

У зв'язку з цим сучасні наукові досягнення та технології обумовлюють сьогодні рівень економічного розвитку країн, ступінь їх залучення до міжнародного розподілу